Jaar 1192 - De baljuw, de Poperingse vrijheid, de molens en de keure

In 1192 werd er een overeenkomst gesloten tussen Jan, Abt van St. Bertijns en Rodulf van Reningelst, de baljuw van Poperinge. (Haigneré, les chartes de St. Bertin dl. I. bldz. 168)
De tekst luidde als volgt:

Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305, Volume 3
Door Leopold August Warnkönig

CLXXXV.

Uebereinkunft des Abtes von Sct. Bertin und seines Ministerialis in Poperinghen, Radulph von Riningels, wodurch die Rechte des leztern allda festgesezt werden [1]). Im Jahre 1192.

In nomine patris et filii et spiritus sancti amen. Notum sit tam praesentibus quam futuris, quod cum Johannes abbas St. Bertini et homo ejus Radulphus de Rinengels, discordarent super quibusdam capitulis in villa de Poperinghem, tandem communi consilio compromiserunt in arbitros, quorum arbitrio ad pacem in hunc modum reducti sunt. Si monachus de Poperinghem vocet Rodulfum in collectione decimarum, ipse veniet ad ejus auxilium cum tribus equis, vel cum pluribus; si cum pluribus vocatus sit, singulis equis dabuntur duo manupuli avenae ad pabulum. Si vero ad St. Bertinum pro necessitate ecclesiae veniet cum privata familia, sibi et suis providebit abbas necessaria. In collectione brasii habebit idem Radulfus duas parvas raseras brasii et XII gallinas pro eo, quod festum dedicationis de Poperinghem a perturbationibus et bellis custodiet. Sed minister, scilicet *amman* ejus, nihil habebit. Ad *botas* habebit idem Radulphus XVIII denarios. Mansionem suam juxta cymiterium liberum sine censu tenebit, salvo comitatu St. Bertini. Pro stramine quod petebat idem Radulphus, habebit in purificatione sanctae Mariae, XX solidos. Si pupilli tutorem petant, Radulphus dabit eum vel minister ejus sine calumnia vel praelio coram monacho de Poperinghem; si vero alter eorum interesse neglexerit, reliquus dabit tutorem sine calumnia vel praelio vel contradictione. Si abbas juribus sui comitatus aliquid fecerit vel abstulerit in villa de Poperinghem, Radulphus inde nihil habebit, si vero ad legem villae redeat, Radulfus habebit partem suam, sicut in aliis forefactis; de rebus autem quae vocantur *straiere* [2]) et de invento nihil habebit eo, quod omnino ad abbatem pertinent jure comitatus sui. Si vero aliquis emat terram in praedicta villa, Radulfus habebit IV denarios pro licentia; non licebit

ei plus exigere, et quot erunt emptores, totiens habebit quatuor denarios. Ipse vero Radulfus nullam terram poterit emere in villa de Poperinghem. Si fortassis contingat, quod homines de Poperinghem jussu abbatis eant ad expeditionem, Radulfus eos citabit et ducat, ita tamen quod ecclesiam semper servabit indempnem; quod si forefactum inde eveniat, tam abbas quam Radulfus ex eo partem suam habebit. Abbas autem nullum alium ad justitiam faciendam in villa de Poperinghem vocare poterit, quamdiu praedictus Radulfus eam facere voluerit. Hoc autem arbitrio omnis controversia, quae fuit inter abbatem et Radulfum et ejus heredes sopita est, ut autem inconvulsum permaneat, sigillorum appensione et cyrographi partitione confirmatum est. Actum anno domini MCXCII⁰. Testes David prior, Simon subprior, Folcardus, Daniel, Arnoldus, Monachi, Gerardus de Keuvenschuere, Eustachius de Hanlines, Marsilius de Bochous, milites et alii plures.

De belangrijkste bepalingen *waren de volgende:*

Wanneer de proost van Poperinge Rodulf oproept voor **het verzamelen van de tienden**, moet hij komen met drie paarden. Het is ook mogelijk dat hij wordt opgeroepen met meer paarden, in dit geval zullen voor ieder paard twee bundels haver worden gegeven als voedsel. Deze regeling verandert echter wanneer hij moet werken ten voordele van de kerk samen met zijn gevolg.

Wanneer de proost hem daarvoor vraagt, zal hij **de justiciarius** en zijn gevolg van het nodige voorzien.

Hij is dus de **inzamelaar van de tienden.**

Een andere verplichting van de baljuw was nog steeds het inzamelen van **het brouwmout**. – *in collectione brasii* - Hiervoor heeft Rodulf recht op twee kleine razieren mout.

Hij is de **handhaver van de orde in de stad.**

Zo heeft hij recht op 12 kippen om op **de jaarlijkse kermis te Poperinge** de orde te bewaren. - *Quod festum dedicationis de Poperinghem* -

Bij het handhaven van de orde wordt hij bijgestaan door **de amman** die hiervoor echter niets krijgt.

De baljuw geniet ook welbepaalde rechten. Zo heeft hij voor schoenen recht op 18 penningen. In plaats van het stro dat Rodulf vroeg, krijgt hij op het feest van Maria Lichtmis 20 schellingen.

Hij heeft dus recht op een som geld in plaats van op een vergoeding in natura.

Verder moet hij geen cijns betalen voor zijn huis, dat gelegen is bij het kerkhof.

Hierin zag de justiciarius waarschijnlijk een gelegenheid om meer te vragen dan waarop hij recht had. Hij zal echter zoveel maal 4 penningen krijgen, als er kopers zullen zijn.

De baljuw heeft geen recht op enig deel van de goederen achtergelaten door de vreemdelingen noch van de gevonden voorwerpen voor zich op te eisen. Deze goederen komen toe aan de abt krachtens zijn comitatus.

Te Poperinge blijft de justiciarius genieten van zijn deel van de opbrengst van de rechtspraak.

Het is hem nog steeds verboden om grond in de stad te kopen.

De baljuw of zijn helper moet een voogd geven aan de wezen, indien zij dit vragen. Dit moet gebeuren voor de proost en zonder nadeel of twist. Indien een van beiden verwaarloost deze

plicht te vervullen, dan zal de andere een voogd moeten geven zonder nadeel of twist of tegenspraak.
Hij voert de militie aan en roept deze op. Indien de inwoners van Poperinge op bevel van de abt krijgsdienst moeten verrichten, zal Radulphus hen oproepen en aanvoeren, nochtans zonder schade te betrokkenen aan de kerk.

De amman *kan bij nalatigheid van de baljuw een voogd aan een wees toewijzen.*
De amman, ook praeco genoemd, kan wel alleen optreden bij het panden. Deze panden werden genomen, indien iemand de verplichte betalingen niet deed, zoals onder andere het betalen van de grondcijns.
Hij heeft hiervoor het bevel van de keurheren nodig en hij moet deze panden naar de curia of de proostdij brengen.
De amman kan in tegenstelling tot de baljuw, indien hij misbruik maakt van zijn ambt of eigenhandig op treedt, afgezet worden,. Wanneer hij schuldig bevonden wordt door de keurheren, moet hij drie pond betalen en hij verliest zijn ambt.

1197 – De kanalen van de stad

Het realiseren van de 'kanalisatie' in en buiten Poperinghe werd alleszins snel aangepakt. Men had blijkbaar meteen plannen want in het jaar **1197** *– toch maar 10 jaar na het verkrijgen van het recht om een vaart te graven - komt er een akte van* **de graaf Boudewijn** *van Vlaanderen, waarbij Radulfus van Rininghe, zijn man, aan de abt* 'liberum conductum navigii' *geeft* 'ad villam suam de Poperinghem', *dus binnen de stad Poperinghe.*

Cartularium. Recueil des chartes du prieuré de Saint-Bertin, à Poperinghe ...
geredigeerd door Félix Henri d' Hoop

Ego Balduinus, Flandrie et Hainonie comes, notum fieri volo presentibus et futuris, quod Radulfus de Rininghe, homo meus, coram me recognovit, se concessisse abbati et ecclesie sancti Bertini liberum conductum navigii ad villam suam de Poprenghem per totum dominium suum perpetuo libere habendum. Insuper super stankam molendini sui concessit ut abbas *overdrach* faceret et liberum haberet, ita quod de theloneo edificium *overdrach* retineret et perpetuo substentaret; et si aliquid post sumptus edificii superesset, de theloneo communiter tam abbas quam predictus Radulfus partirentur. Ut igitur hoc perpetuo ratum et inconvulsum permaneat, conventionem hanc per manum meam factam sigilli mei auctoritate confirmo et hominum meorum testimonio roborandam esse decerno. Testes: Gerardus, Brugensis et sancti Audomari prepositus et Flandrie cancellarius; Gerardus de Belle; Willelmus de Hontscote; Henricus de Belle; Walbertus de Rosbeca; et Lambertus, filius ejus. Actum anno Domini M° C° XC° VII° (1). **1197.**

Original. Sceau enlevé.

We hebben de indruk dat er hier een trancriptiefout gebeurd is, en dat het niet Rodulf van ***Rininghe,*** *maar wel Rodulf van* ***Reningelst*** *betreft, de baljuw van de stad Poperinghe. In een vorige akte hebben we immers gezien dat dezelfde familie vis – en dus ook waterrechten had op nog andere plaatsen, die hij toen aan de abt afstond.*
We nemen aan dat Boudewijn, die Rodulf 'homo meus' *– of mijn man – noemt – en hem dus aanzag als zijn baljuw, zijn vertegenwoordiger in de gemeente Poperinge. 5 jaar daarvoor was er reeds een andere akte geweest waarbij de taak en de functie van de baljuw – en zijn relatie tegenover de abt – uitgewerkt was. (zie hieronder)*
In die akte wordt er echter met geen woord over waterrechten gesproken.

De baljuw Rudolf van Reningelst, had dus een vrij onafhankelijke positie, niet alleen dank zij zijn functie als baljuw, erkend en mede – aangesteld door de graaf, maar ook omwille van het feit dat hij deze waterrechten blijkbaar als een zelfstandig leen had.
Ook in deze akte is er reeds sprake van het oprichten van 'overdraghen' op de Vleterbeek.

Al bij al constateren we dat de gemeenschap van Poperinghe – de burgers die in de 'port' wonen, binnen de wallen – uitbreidt. Een verdere urbanisatie zal zich dus opdringen.
Er zit blijkbaar vaart in de ontwikkeling van de stad en Poperinge heeft blijkbaar nood aan mensen. **In januari 1201** *geeft Boudewijn IX de onderstaande akte aan de abdij van Sint Bertin.*

Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305, Volume 3
Door Leopold August Warnkönig

Graf Balduin IX. von Flandern erklärt, dass es allen seinen Unterthanen erlaubt sey, sich unter den Schutz und die Vogtey von St. Bertin zu begeben, vermittelst der Zahlung des Kopfzinses [1]. Im Januar 1201.

In nomine Patris et filii et Spiritus sancti. Amen. Ego Balduinus Comes Flandriae et Haynoniae notum esse volo tam praesentibus quam futuris, quod pro salute animae meae et antecessorum meorum in praesentia nobilium hominum meorum ecclesiae S. Bertini concedo et volo ut quicumque hominum meorum promiscui sexus in tota terra mea Flandrensi manentium se voluerint transferre ad advocatiam et protectionem ecclesiae praefatae, libere et absque omni calumpnia et contradictione per capitalem censum annualem se poterunt transferre. Insuper per praesens scriptum me obligo erga ecclesiam memoratam, quod homines in praenominata terra Flandrensi manentes ad ecclesiam saepedictam pertinentes cum omni posteritate sua contra quoslibet malefactores et injuriatores terrae meae propter aeternam a Deo remunerationem fideliter protegam et defendam. Ne autem aliquis in posterum heredum meorum ecclesiam S. Bertini super hoc factum meum molestare praesumat et ut omnia supra dicta perpetuae pacis et stabilitatis robur habeant cartam hanc sigilli mei appensione confirmari praecepi. Actum anno Domini MCCI° mense Januario, sub testimonio hominum meorum, quorum subscripta sunt nomina: Signum carissimi fratris et fidelis mei Philippi Comitis Namurcensis, Signum Gerardi praepositi Brugensis, et Flandriae Cancellarii, avunculi mei. Signum Balduini Comitis Gisnensis, Signum Arnulfi de Ardea castellani de Broburgh, S. castellani Gandensis, S. Theodorici de Beverne castellani de Dickemue, S. Willelmi advocati Atrebatensis, Bethuniae et Tenremundae domini, S. Bernardi de Robais, S. Willelmi de Gonela, S. Alardi Makerelli, S. Philippi de Aria, S. Radulphi de Fleternes, S. Gerardi de Wastina, canonici S. Audomari.

Boudewijn IX was graaf van Vlaanderen – en later ook keizer van Constantinopel. Hij was de oudste zoon van graaf Boudewijn V van Henegouwen en van Margaretha van de Elzas, zus en erfgename van Filips vanden Elzas Hij trouwde in 1186 met Maria,dochter van Hendrik I van Champagne.
Na het overlijden van zijn moeder op 15 november 1194 werd hij graaf van Vlaanderen en na het overlijden van zijn vader op 17 december 1195 erfde hij ook het graafschap Henegouwen.
Aldus waren beide graafschappen verenigd.

Het was ten andere deze Boudewijn, graaf van Vlaanderen, die aan de vierde kruistocht deelnam waarbij de stad Constantinopel veroverd werd. Op **9 mei 1204** *werd onze Boudewijn tot keizer gekozen en een week later gekroond in de Hagia Sophia. Zijn keizerschap duurde echter niet lang want een jaar later kwam er een opstand tegen hem en hij werd gevangen genomen. In 1206 kreeg de paus bericht dat Boudewijn overleden was.*

Voor Poperinghe is het een belangrijk feit, dat deze graaf de toelating gaf aan iedere Vlaming, - in tota terra mea Flandrensi - mits het betalen van een hoofdgeld – zich onder de hoede van de abdij van Sint Bertin te plaatsen en in Poperinghe te gaan wonen, werken en leven.
Zo kon Poperinghe verder uitgroeien tot een stad.

*Leopold August Warnkönig stelt in zijn boek '***Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et ..., Volume 2'** dat een stad – oppidum – een plaats van zekerheid, een soort asiel, was. De overname van het woord 'portus' was natuurlijk, iedere gefortificeerde plaats was een soort 'port', een bescherming voor zijn bewoners. De Vlaamse uitdrukking 'de poort' is een Germaanse vorm van het Latijnse woord.
Poorter, poorterigge, betekent burger of burgeresse.
Poorteije, burgerij, bracht het recht van stad mee.
De niet gefortificeerde steden, kregen de naam 'villae'.
Een Gentse monnik, schreef in zijn kroniek op het einde van de 13de eeuw, door Hartmann gepubliceerd, dat de naam 'villae munitae' aan echte steden werd gegeven, terwijl daartegenover de dorpen 'villa campestres' genoemd werden.

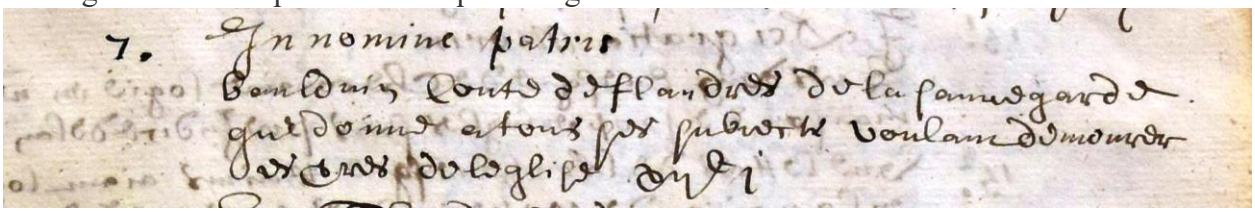
7. In nomine patris
Baulduin Conte de Flandres de la sauvegarde
qui donne a tous les habitants Boulan demander
les choses de la ville

Het valt ten andere op dat in de registers van de raad van Sint Bertin – te vinden in het departementaal archief te Arras – er omtrent deze akte – gesproken wordt van een 'sauvegarde'. Letterlijk staat er - 7 – In nomine patris - Baulduin – conte de Flandres **de la**

sauvegarde que donné a tous ses subjects voulant demeurer en cures de l"èglise – xijc j – 1201
We kunnen ons afvragen of Poperinghe op het einde van de 12de eeuw gezien werd als een 'versterkte' stad of niet.
Alles – zowel het al vroeg krijgen van een eerste keure – het krijgen van een markt en het recht op scheepvaart – en de expliciete toelating aan iedere Vlaming om zich in Poperinghe te vestigen – wijzen er op dat het zowel de bedoeling van de abt, als van de graaf van Vlaanderen was om Poperinghe tot een belangrijke stad te laten uitgroeien.
Daarnaast kunnen we verder constateren dat met het sluiten van de omwalling men tevens een effectief 'oppidum' creëerde.
Vesten en poorten zijn er echter nooit gemaakt, wel kwamen er 'balie's' die de port afsloten.

Warnkönig schrijft verder dat de graven van Vlaanderen alles deden om in hun land de industrie en de handel te bevorderen. Boudewijn III, stichtte de markten van Brugge, Kortrijk, Thorout en Cassel en trok rond het jaar 958 wevers aan te Ieper, Gent, Brugge en naar andere steden. Dermate zelfs dat er al snel niet genoeg inlandse wol meer was om de stoffen te weven en men deze van uit Engeland ging betrekken, wat de handelsbetrekkingen tussen deze twee landen ging bepalen.
Deze lakenhandel zou de steden rijk en machtig maken.
Ook Poperinghe was klaar voor de lakennjverheid.

De molens van de abt

*Er komt ook **een nieuwe 'technologische' evolutie**. Van een revolutie kunnen we hier moeilijk spreken, waarbij de windmolens een belangrijke rol gaan spelen.*
De Westhoek speelt een belangrijke rol in de evolutie van ***de molens.***
*Uit het reeds aangehaalde boek van **Paul Bauters 'Van zadelsteen tot zetelkruier'** halen we het volgende fragment:*
In **1183** bevestigt Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen, de rechten en bezittingen te **Wormhout** van de Benedictijnen abdij van Sint Winnoksbergen. Daarin wordt gesteld dat niemand aldaar een wind of watermolen mag bezitten, zonder de toelating van de abt. Ofschoon hieruit niet rechtstreeks blijkt dat er toen te Wormhout een windmolen bestond, bewijst deze akte wel dat er toen reeds windmolens in de streek bedrijvig waren. …
In het algemeen kan gesteld worden dat deze akte duidelijk het windrecht, dit is het gebruik van de windkracht voor maaldoeleinden, als vaststaand onderdeel van de landsheerlijke macht onderstreept. In dit verband willen we verduidelijken dat windrecht verschilt van recht op windvang.

Windrecht *was een herenrecht. De heer eigende zich het recht toe, om het gebruik van de wind bij wettelijke verordeningen te regelen. Zij kon dus het aanwenden van de wind, bijvoorbeeld met een windmolen, aan onderdanen toestaan of verbieden.*
De bedoeling van deze regulering was duidelijk: de overheid aan inkomsten helpen ende macht van de opkomende, nieuwe burgerij onder meer inzake molenbouw – een nieuw industrie element – te fnuiken.
Recht op **windvang** *daarentegen was een privé-recht, namelijk het recht dat de molenaar bezat om de windvang, die hem door de overheid was toegestaan, zonder hinder van derden uit te oefenen (bijvoorbeeld hinder van bomen of bouwsels in de omgeving van zijn molen) en het desnoods gerechtelijk af te dwingen. Het overheidsprerogatief of regaal recht van de overheid inzake windgebruik blijkt dus omstreeks **1183** in Vlaanderen een voldongen feit te zijn. …*

Het ontstaan van windmolens alhier moet vroeger hebben plaatsgehad.

Volgens deze akte gaf Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen, in december **1197** aan de Benedictinessen **te Ieper**, de vergunning om voor eeuwig een windmolen te bezitten. Dit is de oudst gekende, precies gedateerde molenakte in de geschiedenis van de windmolens.

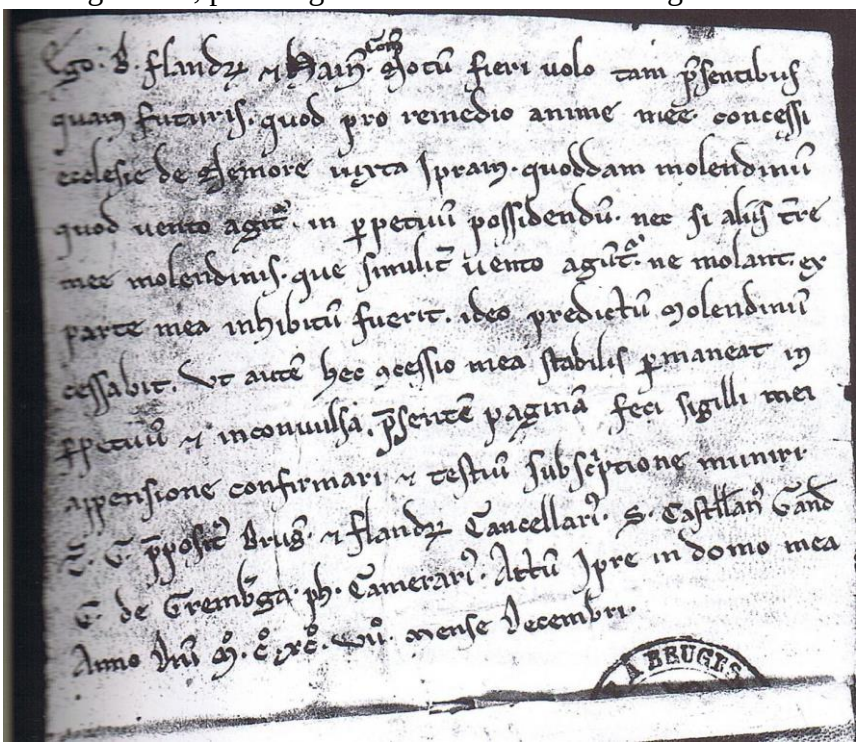

(Stadsarchief Brugge, Nonnenbossche charters, nr. 10)

Gezien de verstedelijking mogen we aannemen dat Poperinge ook qua bevolkingsaantal sterk aangroeide en dat één van de gevolgen was dat men meer molencapaciteit nodig had.
De reeds bestaande watermolen van de abdij van Sint Omaars zal deze meercapaciteit niet alleen aangekund hebben, zodat de abdij besliste om hier een tweede molen in werking te stellen.
Dit werd dan een windmolen.
Tot op het einde van het feodale systeem bleef de abdij trouwens in het bezit van de water- en windmolen staande op de Kouter, die daarom ook wel **de Koutermolen** genoemd werd.
Deze molen diende om koren te malen.
Zoals te zien is op de Ferrariskaart hieronder, stond rechts van de Koutermolen een tweede windmolen. Deze werd gebouwd om ‘schors’ te malen voor de huidevetters van Poperinge.
De molenwal bleef steeds eigendom van de abdij maar de molen zelf werd minstens vanaf het einde van de 16de eeuw, eigendom van de Huidevettersgilde.

Deze technische nieuwigheid had als gevolg dat men grotere hoeveelheden graan kon gaan malen en ook grotere hoeveelheden ‘mout’ voor het maken van zowel groot als klein bier.

En dat had dan weer zijn consequenties voor de rechten op het gemalen mout of 'het gruut' zoals men in die tijd, dit mout ook noemde.

Naast de watermolen in de huidige Veurnestraat, had de abdij nog een watermolen aan de 'Valkenberg', waarbij men dan ook een windmolen bouwde. Deze windmolen stond later bekend als **de Swynlandmolen**.
Het oprichten van deze molens te Poperinghe mogen we dus zien in deze periode rond 1200.

In zijn werk 'Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à ... *schrijft* **Leopold August Warnkönig** op pag. 68 – *het volgende:*
Het recht van de heren van Gruuthuse, was een banrecht van kracht binnen het Brugse Vrije. Alvorens dit recht aan deze familie toegekend werd,, behoorde het toe aan **Boudewijn van Lede** die dit recht verkreeg van de graaf Boudewijn, de echtgenoot van **Margeretha van de Elzas** (1191 – 1194) .
Toen bestond dit recht uit de toelating tot het maken van het gruut in het Brugse vrije. Later werd dit een soort van accijnsrecht op het inlands en uitlands bier.
Warnkönig stelt dat er toen ook – in 1836 – discussie was, over wat 'gruut' eigenlijk betekende. Volgens Warnkönig is Raepsaet, de enige die een juister interpretatie aan deze term geeft. Deze stelt dat dit recht niets anders betekent dan het recht om mout te maken.
En hij voegt daarbij een uitleg gebaseerd op het brouwen van bier.

Immers één maal de granen gekookt en er mout van gemaakt werd, dienen deze gemalen te worden
Heel kort samengevat: wanneer de gerst tot kiemen gebracht werd en vervolgens gedroogd, wat men het eesten noemt, heeft men mout. En het is dit mout dat vervolgens geschroot of gemalen moet worden. Zodat men een moutpap krijgt, dat men het wort noemt.
En het is dit wort dat uiteindelijk de basis is voor het bier, mits er onder andere nog hop aan toe te voegen.
Nu stelt Warnkönig dat het deze wort is die men dus vroeger 'gruut' noemde.
En hij geeft daar de volgende uitleg voor: Volgens hem komt het woord uit de oude taal van het Noorden: ***grotta of grotte*** *en in het IJslands betekent dit gewoonweg* ***molen.***

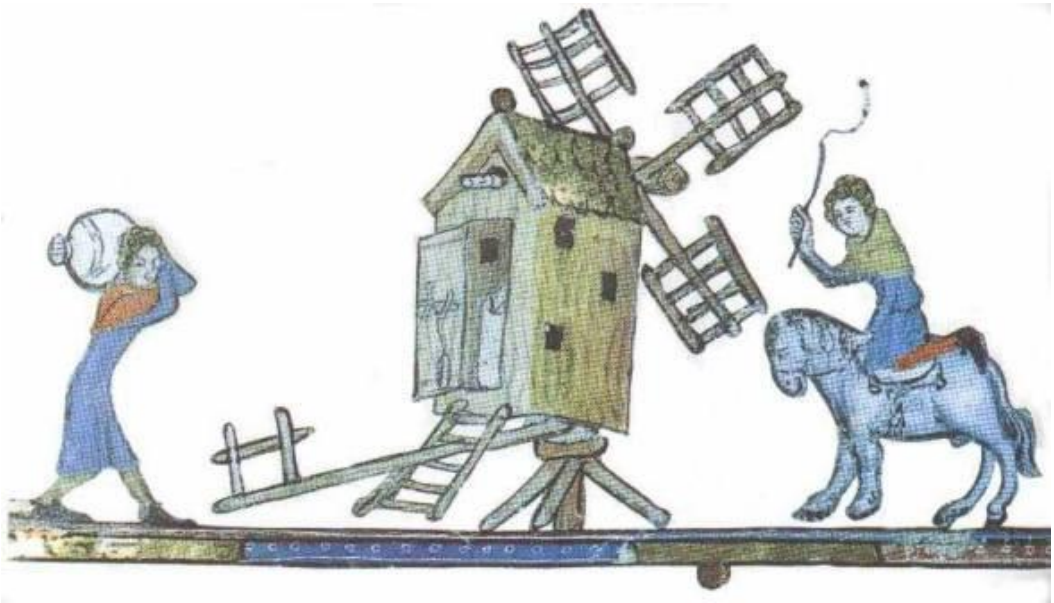

1200 - De markt te Poperinge

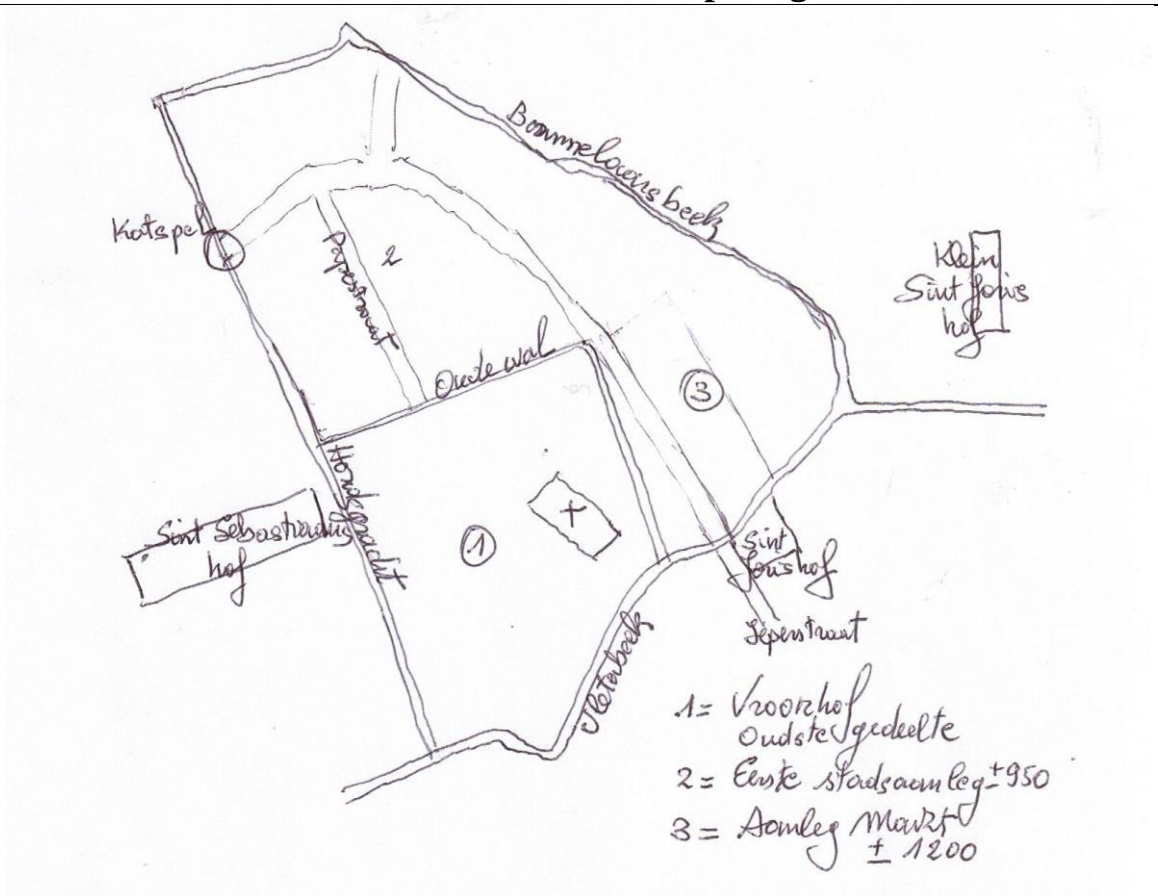

Ongeveer rond 1200 kregen we weer grote infrastructuurwerken te Poperinge door de aanleg van de markt.
We zien op de bijgevoegde tekening zien we onder 1 het Vroonhof.
Onder 2 hebben we de eerste stadsuitbreiding opgenomen die waarschijnlijk gerealiseerd werd rond 950 met de aanleg van de Hondsgracht.
Nu krijgen we een derde stadsurbanisatie. De huizen staande langs de straat, tegenover de oude wal van het Vroonhof dienden daar te verdwijnen en de rooilijn werd heel wat noordelijker gesteld, reeds op de hoogte waar ze zich nu nog steeds bevindt.
Een groot verschil met de vorige stadsurbanisatie waarbij men een hoogte kan egaliseren, is het feit dat men hier een dal moest gaan aanhogen.
Nog steeds is ten andere het hoogteverschil tussen de noordelijke marktgrens en de zuidelijke minsten anderhalve meter.

De oude majorwoning was blijkbaar steeds eigendom gebleven van de abdij en moet in het begin van de 13de eeuw 'omgebouwd' geweest zijn tot herberg, een functie die ze waarschijnlijk al langer vervulde. We zagen in de overeenkomst van 1192 dat de baljuws huis nu gelegen was bij het kerkhof van Sint Bertens, waarin zich onder andere de gevangenis bevond. .
We nemen aan dat achter de herberg van de abt – die vanaf nu het Sint Jorishof – kan genoemd worden**, het oefenveld van de kruisbooggilde Sint Joris** zich bevond, die onder leiding van de baljuw stond.

We nemen aan dat pas later rond 1350 deze gilde zich zou opsplitsen in een kruisboog en een handboog gilde en dat deze dan ook hun eigen hof, het klein Sint Jorishof en het Sint Sebastiaanshof, buiten de wallen installeerden.

In de herberg van de abt **'Het Sint Jorishof'** kon iedere bezoeker – die geld had – of die gast van de proost was, verblijven. De 'gewone' pelgrims, die geen geld hadden, konden in de hospes – zaal of het 'Hopital' – verblijven.
In Poperinge werd dit 'hopital' – **de beiaard –** genoemd.
In Frans – Vlaanderen kent men nog altijd de uitdrukking: Beit è litje – wat zoveel betekent als 'wacht even'. Het werkwoord 'beiten' wilt dus zoveel zeggen als 'wachten' in zijn oude betekenis als ergens kort verblijven.
De 'aard' of 'aert' is algemener bekend en betekent eigenlijk 'gemene plaats'. 'Gemene' heeft hier twee betekenissen, enerzijds zoals in 'gemeenschappelijk' of 'openbaar' en anderzijds in de afgeleide betekenis van 'het gewone volk'.
Kortom de 'beiaard' betekent dan zoveel als de openbare plaats waar men kort kon verblijven.
Waar het Sint Jorishof een initiatief van de abt was, zal het inrichten van de 'beyaard', zoals de naam het zegt, een gemeentelijke initiatief geweest zijn.

Een ' herberg' had in de 13de eeuw nog zijn originele functie; het herbergen van de persoon die aldaar kort verbleef en zijn **inbijt en ontbijt** nam. Daarbij diende hij onder andere zijn wapens af te geven aan de herbergier en deze werd verantwoordelijk of borg voor zijn 'gast' die hij opnieuw moest borgen, vandaar ons woord 'herberg'.
Er werd vanaf dan ook een onderscheid gemaakt tussen 'herbergen' en 'tapperijen', of zoals we nu zouden zeggen, hotels, waar men ook kan overnachten, en café's waar men gewoon een pint kan drinken.
De herbergen moesten bijvoorbeeld steeds twee bedden ter beschikking hebben.

We nemen ook aan dat er rond de stenen brug over de Vleterbeek, die de Markt met de weg op Meesen verbond, de huidige Ieperstraat, er rond 1200 ook een woonkern ontstond, net zoals rond de 'Beestenmarkt'.
Het straatje van de markt tot aan de Bommelaarsbeek werd om een voor mij duistere reden de **Leverstraat** genoemd. Zeker in het tweede deel van de 13de eeuw moeten we langs de Vleterbeek tot aan de watermolen van de abt ook bewoning gekregen hebben, langs de straat die men van toen af de Gervelgatstraat wordt genoemd.
We nemen aan dat het zelfde in dezelfde periode ook gebeurde in de Potterstraat, waar men op de tamelijk steile helling ook huizen en hutten ging bouwen.
Het valt ten andere op dat ook de Noordstraat , die liep tot aan het Katspel vandaar ook een andere naam kreeg, de Casselstraat.

Op 2 januari 1200 sloten de Franse koning en de Vlaamse graaf een verdrag af, dat belangrijke territoriale wijzigingen inhield. De eerste behield Atrecht, Bapaume, Lens, Bonen, Saint-Pol, Heusden en het grootste deel van de heerlijkheid Bethune.
De tweede, **Boudewijn IX** kreeg terug: Sint-Omaars, Airën, Dowaai, de leenheerschappij over Guines, Ardres, Lillers, Richelbourg, La Gorgue en het gebied onder Bethune ten noorden van de Nieuwe Gracht.

*In datzelfde jaar rond de eerste maart, werd er **te Ieper**, de eerste steen gelegd van de **lakenhalle,** waarbij blijkbaar de graaf Boudewijn en zijn geamlin Marguerita van de Elzas aanwezig waren.*
Deze lakenhalle werd opgebouwd op kosten van de gemeente.
Zo lezen we in de Jaarboucken der stad Yper:
Eerst wierd opgetrokken den thoren genaemt het beffrois, dan het onderste gebouw dat op de markt staet en daer naer het ander van sijden en van achter. Dit konstig gebouw wierd eygentlijk opgetrokken tot het gebruyk van de laekenweverie die alsdan binnen Iper ten hoogsten floreerde. Aen deze laekenhalle heeft men ontrent de 30 jaeren gevrogt met een groote menigte van werklieden. In deze laeken halle hebben gestaen **4000 getauwen** en een ider getauw hadde 30 persoonen om de wolle te bereyden waer uyt men kan bemerken de groote menigte van menschen die de stad van Iper dede verschijnen als eene kleyne weireld. Dit stadhuys of laekenhalle bestrekt syg uyt tot 472 voeten in de langde en 50 voeten in de brede. Het hout van de balken het welke daer aen vervrogt is geweest, was gesonden van Irland wantde natuere van dit hout is zoedanig dat er nooyt geene wormen of kopspinnen daer aen konnen komen en daerom veel starker en haerder is. De vausure van de laeken halle wierd alzoo gebouwt op groote balken die op sijn kant geligt wierden, welke maniere van werk men nu wiege ofte trog noemt.

1208 - Een tweede keure voor Poperinghe

Een zekere **E. Warlop** *schrijft in zijn artikel 'De keurbrief van hete Brugse Vrije'*[1] *de volgende commentaat op deze vroege keures.*
Galbert van Brugge verhaalt hoe op 6 april 1127 graaqf Willem Clito aan zijn onderdanen het recht verleende de gewoonten volgen dewelke zij leefden aan te passen aan de evoluerende omstandigheden. Hjij liet het niet bij woorden.
Reeds op **27 april 1127** bekrachtigde hij de 'leges seu consuetudines' **van de burgers van Sint-Omaars.** Naast enkele punten uit het gewoontrecht bevatten deze 'leges' meerdere privilegies waardoor de inwoners van de stad onttrokken werden aan het bestuur en het gerecht van de kasselrij.
Deze keure werd verleend omdatde poorters van Sint-Omaars zich steeds 'honestius et fidelius coeteris Flandrensibus' gedragen hadden tegenover de graaf.
Diederik van de Elzas, tegenstander en opvolger van Willem, liet slechts een paar bepalingen van deze keure wijzigen. Dit toont aan dat deze 'leges' eerder werden afgedwongen dan verleend uit vrije wil. Wanneer de graven zich wilden doen erkennen, moesten zij daarvoor betalen.
Het is dus een kenmerk van deze vroegste stadskeuren **dat zij meer zijn dan een schriftelijke vastlegging van gewoonterechtelijke toestanden**.
Zij vertonen het karakter van privlegies die geconditionneerd worden door politieke omstandigheden. Soms spelen ook andere factoren een zekere rol. Zo bevat de keure van Nieuwpoort meedere bepalingen die tot doel hebben de handel van deze nieuwe haven te bevorderen.
Anders is het wanneer men te doen heeft met **een 'lex' van een landelijke gmeenschap**.
Hier wordt vooral de aandacht geschonken aan het gewoonterecht en de wijzigingen ervan, en nemen de privilegies een kleine plaats in. **Iets dergelijks is reeds op te merken in de 'lex' voor de inwoners van de priorij van Sint Bertijns te Poperinghe**.

[1] E. Warlop – 1962 - https://ojs.ugent.be/gvg/article/download/4246/4239

In 1147 waren hen dezelfde rechten verleend als aan de inwoners van Veurne, maar in 1208 wordt hen reeds een nieuwe keure geschonken, omdat de 'lex' uit de tijdvan Diederik van de Elzas 'valde deperisset' was. **De tijden waren veranderd**, het recht was geëvolueerd en een aanpassing ervan was noodzakelijk geworden.
Het is wel eigenaardig vast te stellen dat de oudst bewaarde keuren, met uitzondering van die voor Sint Omaars, juist die zijn **van kleine gemeenschappen**.
Misschien voelden zij eerder de nood aan, een geschreven waarborg voor hun recht en vrijheid te bezitten. **Het is pas op het einde van de twaalfde eeuw dat de oudste keuren der grote steden verschijnen.**
Zij vertonen, op enkele varianten na, veroorzaakt door lokale eigenaardigheden, dezelfde tekst.

Dit is een eigenaardige commentaar.
We zien immers dat Poperinghe in die eeuw een grote dynamiek ontwikkeld. Het is de gemeenschap rond de proostdij – die een handelsgemeenschap wordt – met een eigen markt en daar naast zien we een opkomende lakenindustrie.
Het feit dat Poperinghe 'eigendom' van de abdij van Sint Omaars was, rechten die verschillende keren reeds bevestigd waren – speelt hierbij de voornaamste rol. De keure lijkt mij niet een 'afgedwongen' recht, maar eerder gunst van de graaf – het is ook eerder een regeling tussen de abt als heer van Poperinghe en de graaf om hun rechten in Poperinghe correct af te spreken.

Bruno Creus schrijft in zijn thesis rond de instellingen vande abdij te Poperinge het volgende:
In **1208** schrijft abt Jan van Sint Bertijns, dat de keure van 1147 **'valde deperisset'** en hij besluit daarom dezelfde lex of keure te hernieuwen. De kwestie is nu of dit 'valde deperisset' slaat op het niet meer naleven van de keure, en dusop de inhoud ervan, dan wel of het slaat op de materiële toestand van het perkament en het geschrift van de keurbrief zelf. Men dient ongetwijfeld het 'valde deperisset' in de tweede zin te aanzien, nl. dat de keurbrief zelf in slechts staat was na éénenzestig jaar gebruik. Belangijk te noteren is het feit dat de keure van 1147, in 1208 niet door de graaf maar door de abt zelf vernieuwd wordt.
In hoeverre is dan de hernieuwingskeure, diein 1208 werd gegeven, gelijk aan die van 1147?
Men mag aannemen dat, enkele kleine varianten buiten beschouwing gelaten, de hernieuwskeure van 1208 overeenkomt met de eerste keure van 1147 en dit op grond van volgende vaststellingen.
Vooreerst zegt de abt dat hij dezelfde wet van 1147 venieuwt op grond van de geschreven tekst die van de oude keure bestaat en men zou dus kunnen aannemen dat de tekst dezelfde zal zijn. hij voegt er evenwel aan toe dat hij voor het nieuwe opstel ook beroep heeft gedaan op hetgeen de ouderen hem meegedeeld hebben. Dit zou dus kunnen wijzen op mogleijke, lichte wijzigingen die de nieuwe oorkonde zou hebben kunnen odnergaan en dit juist door die mondelinge traditie.
Belangrijk zullen de wijzigingen wel niet zijn geweest, vermits de abt in 1208, dit in tegenstelling met de vernieuwing van 1233, van geen enkele wijziging gewaagt, zodat men mag aanemen dat de oorkonde van 1208 nagenoeg gelijk moet geweest zijn aan die van 1147.
Eén van de lichte verschillen verschillen die met zekerheid vast staan betreft de terminologie
Overal inderdaad waar in 1208, justiciarius staat, was er in 1147 zeker ministerialis te lezen, vermits de justiciarius slechts circa 1190 zijn intrede doet in de Poperingse bronnen.
Zoals uit het verdere onderzoek zal blijken zijn de ministeriales en de jusiticiarii te Poperinge slechts de voorlopers van de baljuw.

Behoudens dit lichte verschil mag men ons inzien aanvaarden dat de oorkonden van 1147 en 1208 nagenoeg identiek moeten geweest zijn.

We nemen de tekst van deze keure over van Leopold August Warnkönig:
Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305, Volume 3
Door Leopold August Warnkönig

CLXXXVIII.

Abt Johann von St. Bertin bestätigt und erneuert die Urkunde der der Stadt Poperinghen vom Abt Leonius (gegen 1147) ertheilten Keure. [1]) Im Juni 1208.

Ego Johannes Dei gratia abbas sancti Bertini et conventus. Notum esse volumus omnibus haec inspicientibus, quod cum lex curiae, quam homines nostri de Poperingehem tempore Leonii, Abbatis, indulgentia et concessione inclyti Flandriae Comitis Theodorici juraverunt [2]), valde deperisset; nos *eandem* legem innovari volentes, omnes homines nostros ejusdem villae eam jurare fecimus. Quam legem Lambertus Vulpes homo noster sicut justitiarius se observaturum jurabit; quia avus suus simili modo olim hoc juraverat. Haec autem lex, sicut ex scriptis nostris et seniorum virorum relatibus edocti sumus, talis est.

§. I. Unusquisque rebus suis et possessionibus gaudeat et libere sine omni oppressione et calumpnia perfruatur, salvo in omnibus et per omnia Abbatis sancti Bertini comitatu et jure.

§. II. Praeco neminem pandare debet nec potest et nullam facere jussionem nisi cora et jurati prius judicaverunt. Quodsi praesumpserit et a cora convictus fuerit, tres libras abbati emendans, sine praeconatu suo in perpetuum remanebit.

§. III. Si aliquis capiendus vel arrestandus fuerit, in curia Abbatis ducendus erit et ibi tractandus judicio juratorum; nec est extra coram a judice deducendus, nec tenendus est in curia, nisi voluntate abbatis vel ejus praepositi.

§. IV. Si praeco aliquem pandaverit, panda debent afferri in curia et ibi servari, donec juratorum judicio fuerint liberata.

§. V. Scabini et jurati nullum clamorem audire debent, nisi in curia. Nemo *Halin* de terra facere debet nisi in curia.

§. VI. Quicumque pugnaverit, ille per quem pugna inceperit, utriusque emendationem persolvet.

§. VII. Si quis aliquem occiderit, occidetur.

§. VIII. Si quis alicui homicidium imposuerit, et ille super quem impositum fuerit, in curia ausus fuerit comparere, si cora eum liberaverit, liber erit. Sin autem, judicium ignitum subibit, quod si inciderit, subire debet sententiam capitalem, si vero non inciderit, liber erit.

§. IX. Si alicui imponatur, quod aliquem vulneraverit, et cora eum non liberaverit, sed vulnus judicaverit, ignitum judicium subibit: quod si inciderit manum amittet et III libras emendabit.

§. X. Si quis alium injuste calumniaverit et a cora injustum cognitum fuerit, tres libras emendabit et injuste calumniatus liber erit.

§. XI. Si quis super alium irato animo arma molata portaverit, et veritas eum protraxerit, III libras emendabit.

§. XII. Si quis extraneus aliquem de cora injuriaverit, et injuriatus adjutorium clamaverit, illi, qui ad ejus adjutorium non venerint, si a cora protracti fuerint; quisque protractus X solidos emendabit.

§. XIII. Qui protractus fuerit, quod bannitum hospitio receperit, tres libras emendabit.

§. XIV. Protractus de *Hussokinghe* [1]) III libras emendabit, *duntslaghen* X solidos; *harropen* X solidos, ludus talorum X solidos; domus in qua luditur III libras.

§. XV. Si femina de pugna protracta fuerit a cora, duplicem emendationem usque ad tres libras persolvet. Nulla enim emendatio ultra tres libras procedet.

§. XVI. Jurati neminem extra Comitatum sequi debent, nisi praecepto Abbatis vel ejus praepositi.

§. XVII. Justitiarius super neminem de cora debet placitare nec aliquam petitionem secrete vel aperte facere.

§. XVIII. Si inter juratos aliqua discordia orta fuerit, justitiarius coram coremannis debet pacem exigere: quae si negata fuerit, coramanni hostagia capiant et tamdiu teneant, quamdiu cognoverint oportere.

§. XIX. Cora debet de jure disponere utilitati villae in cotidianis per consilium abbatis, salvo ejus per omnia comitatu.

§. XX. Si quis alii furtum imposuerit, ille cui impositum fuerit prima vice se debet juramento V hominum excusare; secunda autem si ei imponatur calido judicio se purgabit, et si inciderit, suspendetur.

§. XXI. Si quis extraneus in villam venerit, et in ea per annum manserit, jurabit coram; quod si non fecerit X solidos domino emendabit et coram jurabit, si in villa remanere voluerit. Si quis extra praebendam ponitur, juret coram infra XV dies, quod si non fecerit, X solidos emendabit.

§. XXII. Abbas autem ter in anno, et non amplius, debet habere veritatem in Poperingehem.

§. XXIII. Et quia longum est, singulas leges et eventus corae describere: sciendum est, quod praedictis omnibus bene observandis, de aliis, qui evenire poterunt eventibus et dubitationibus, ad peritos corae Furnensis semper erit recurrendum, consilio Abbatis et voluntate vel ejus praepositi per emendationem semper lege servanda.

Actum anno domini M⁰C⁰C⁰VIII mense junio.

.

Bruno behandelt deze artikels. We konden de volgende terugvinden.

De abt staat dus in **artikel I** vooreerst toe dat iedereen geniete van zijn goederen en bezittingen en in vrijheid zonder drukking en klacht ervan gebruik make, behoudens wat behoort tot het 'comitatus' – *of de gemeenschap* - en het recht van de abt.
Artikel II stelt dat de amman mag en kan van niemand panden nemen en geen enkel bevel uitvaardigen zonder het voorafgaande oordeel van de keurheren. Gaat hij tegen dit voorschrift in, dan zal hij drie pond boete betalen.
Artikel III stelt dat indien iemand aangehouden zal zijn, dan zal hij gevoerd worden naar het gerechtshof van de abt en daar zal zijn geval behandeld worden door het oordeel van de gezworenen. Hij mag niet door een rechter buiten de keure gevoerd worden, noch in de curia vastgehouden worden zonder de toestemming van de abt of zijn proost.
Artikel IV – indien nu de amman van iemand panden zal genomen hebben, dan dienen de panden gebracht te worden naar de curia om daar bewaard te worden tot ze door het oordeel van de keurheren zullen bevrijd worden.
Artikel V – De schepenen en keurheren mogen geen aanklacht aanhoren tenzij in de curia. Niemand kan ook buiten de curia grondeigendom overdragen.
Artikel VI – Wanneer twee personen slaags geraken, dan zal de persoon die de strijd begon de boete voor beiden betalen.
Artikel VII – Wie een man zal gedood hebben, zal zelf gedood worden.
Artikel X – Indien iemand een andere onrechtvaardig aanklaagt en het is gebleken door de uitspraak van de keurheren dat zijn aanklacht onrechtvaardig is, dan zal hij drie pond betalen en degene die onrechtvaardig aangeklaagd was, zal vrij zijn.

Artikel XI – Indien iemand tegen een ander in woede ontstoken, scherpe wapens zou hebben gericht en het onderzoek hem aanwijst, dan zal hij drie pond betalen.
Artikel XII – Indien een vreemde iemand van de keure onrecht zou hebben aangedaan en degene aan wie onrecht is geschied een helper zou hebben opgeroepen, dan zullen zij die hem niet ter hulp zijn gekomen, als dat door de cora aan het licht is gekomen, tien solidi betalen.

Artikel XIII – Op het verlenen van onderkomen aan een banneling staat een boete van drie pond.
Artikel XIII – Wie huisbraak pleegt , zal insgelijks drie pond betalen, terwijl voor dontslaghen – *kwetsuren zonder bloed* - of duutslaghen de boete eveneens drie pond bedraagt. Het harropen – *het trekken aan de haren* – wordt bestraft met tien solidi – voor het teerlingspel bedraagt de boete insgelijks tien solidi, terwijl de uitbater van het huis waar dit laatste spel plaats greep drie pond boete zal betalen.
Artikel XIV – Indien een vrouw betuigd wordt van vechten, zal ze een dubbele boete, die tot drie pond kan gaan, moeten betalen.
Artikel XV – De gezworenen mogen niemand buiten het comitatus vervolgen tenzij met toestemming van de abt of van zijn proost.
Artikel XVI – De justiciarius, mag over niemand van de keure een gerechtzitting houden noch een zekere prestatie van de heer, hetzij openblijk hetzij in het verborgen, alten doen.
Artikel XVII – indien onder de gezworenen een zekere twist zal ontstaan dan moet de jusiticiarius voor de keurmannen vrede eisen, indien daar niet wordt op ingegaan, zullen de keurmannen gijzelaars nemen en ze zolang houden als ze zullen noodzakelijk oordleen.
Artikel XVIII – De keurheren moeten recht spreken voor het welzijn van de stad in de dagelijkse aangelegenheden en dit bij raad van de abt, behalve in gevallen die behoren tot het comitatus van de abt.
Artikel XIX – Iemand die beschuldigd wordt van diefstal zich een eerste maal kan zuiveren door de eed van vijf mannen. Wordt de man een tweede maal beschuldigd, dan kan hij zich zuiveren door een godsoordeel. In dit geval door de vuurproef. Indien hij niet weerstaat aan de proef, zal hij opgehangen worden.
Artikel XX – Indien een vreemde in de stad zal gekomen zijn en er een jaar zal verbleven hebben, zal hij de keure zweren. Doet hij het niet dan zal hij tien solidi betalen aan de heer en zal hij de keure zweren indien hij in de stad zal willen terugkeren. Betreft het de opname tot burger van een prebendarius, dan zal hij de keure zweren binnen de vijftien dagen, indien hij het niet zal gedaan hebben, dan zal hij tien solidi betalen.

Artikel XXI - De abt mag driemaal per jaar ‘een waarheid’ houden te Poperinge.

De abt Johannes van Yper geeft de keure aan de Poperingenaars

Let op de ‘grote’ halm op de achtergrond in de handen van de man met het zwaard.
Hij is de enige die een hoed draagt en een zwaard – dus waarschijnlijk de ‘baljuw’
Uit één van de ‘Chroniques’ van de abdij van Sint Bertin te Sint Omaars.